

CO SE DĚJE JINDE

Šance zvládnout český jazyk

Eva Bělinová

Téma cizinců žijících legálně či nelegálně v ČR bývá českými médii pokrýváno poměrně často. Reportáže a články se však pouze výjimečně věnují jejich dětem, respektive situaci v základních školách, kam děti cizinců bez ohledu na druh pobytu povinně docházejí. Je to přitom právě základní škola, která tvoří mnohdy jedinou spojnici mezi rodinou cizince a většinou českou společností.

Uvědomění si významu a potenciálu základní školy pro integraci dospělých cizinců do českého prostředí stálo u kořenů projektu ZŠ Olešská – šance zvládnout český jazyk pro děti cizinců financovaného prostřednictvím operačního programu Praha – Adaptabilita.

U vzniku projektu stála ředitelka ZŠ v Praze 10 v Olešské ulici Mgr. Marie Trebulová spolu s projektovou manažerkou ze sociologické společnosti GAC. Společně definovaly hlavní cíl projektu: „Systematizace a zkvalitnění výuky ČJ pro děti-cizince ve všech ročnících ZŠ Olešská, které přispějí ke zrovnoprávnění těchto dětí v přístupu k dalšímu vzdělání a při vstupu na trh práce v ČR.“

Projekt realizovaný od prosince 2008 do května roku 2011 se pokouší o rozvinutí udržitelného systému výuky češtiny pro děti cizinců tak, aby mohly postupně navázat na běžnou výuku všech předmětů v jazyce nové země pobytu. Pedagogický sbor školy se zároveň věnuje posilování multikulturního prostředí v základní škole, do níž skoro již tradičně docházejí děti cizinců ve vyšším počtu, než bývá u běžných státních základních škol obvyklé (např. ve školním

roce 2009/2010 jde o zhruba 100 dětí, převažují žáci tzv. třetích zemí¹).

K tomuto zaměření projektu iniciátorky přivedla zjištění z výzkumné zakázky, kterou společnost GAC zpracovala pod názvem *Analýza přístupu imigrantů a imigrantek a azylantů a azylantek na trh práce a ke vzdělání v ČR²* v období podzimu 2006 až jara 2007³ pro Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. První takto obsáhlé a detailní šetření cizinecké populace příslušníků „třetích zemí“ se orientovalo na první generaci příchozích⁴, jejich potomků se nicméně v souladu se zadáním nedotazovalo. Již vstupní hypotézy však pracovaly s vlivem dětí na míru integrace rodin cizinců do české společnosti. Výzkum tyto hypotézy potvrdil a přinesl bohatý zdroj podnětů a inspirace pro praktické kroky, jejichž prostřednictvím se může základní škola pokusit zlepšit startovací pozice svých žáků cizinců.⁵ Radu z nich zmíněný projekt obsahuje.

Z kterých hlavních zjištění týkajících se bezprostředně výuky v základní škole jsme při přípravě projektu vycházeli?

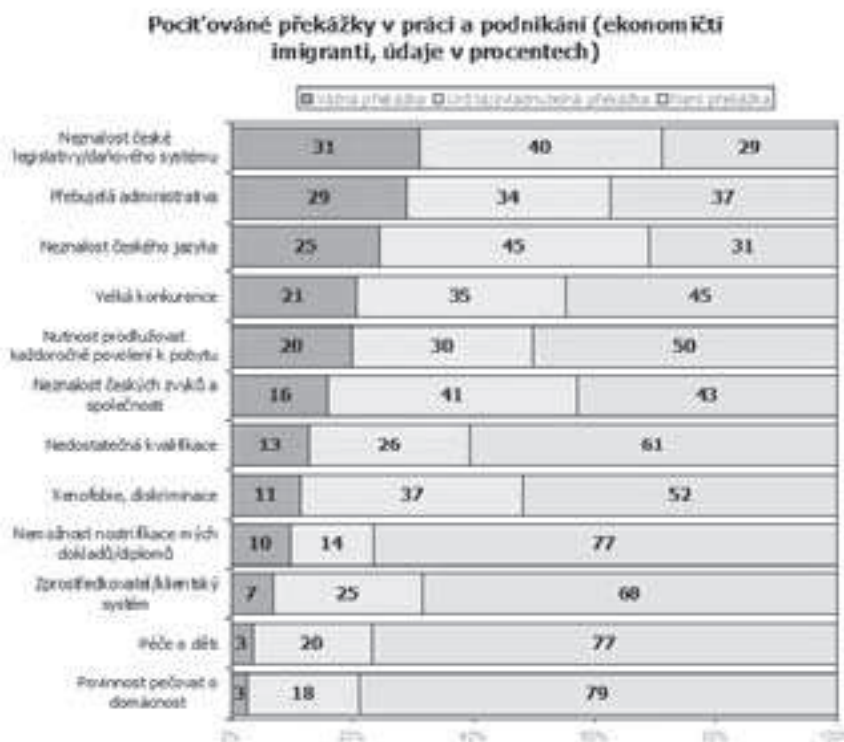
Znalost jazyka nové země pobytu (v našem případě ČJ) je jednou z podstatných podmínek integrace do sociální, kulturní, správní i právní sféry života. Čeština nepatří mezi jazyky, které by se cizinci mohli snadno učit již před svým odchodem ze země původu. Její znalost je přitom podstatná pro plnohodnotné zapojení se na trhu práce.

Převážná většina respondentů uvedla, že v práci používá češtinu – šlo o 86 % mužů a 75 % žen. Jazyk jako vážnou překážku v zaměstnání či podnikání označilo 17 % příchozích z Ukrajiny a Ruska, kde se mluví blízkými slovanskými jazyky. Mezi oslovenými Vietnamci a Číňany, jejichž jazyky jsou češtině velmi vzdálené, více než jednou tolik – 32 % (28 % mužů a 36 % žen).

„Platí-li, že ‚vzdělání je důsledek čtení‘, pak platí i to, že upadá-li čtenářská gramotnost, snižuje se zákonitě i celková úroveň vzdělání (pokles čtenářské gramotnosti je u českých dětí doprovázen i poklesem matematických a přírodovědných dovedností).“

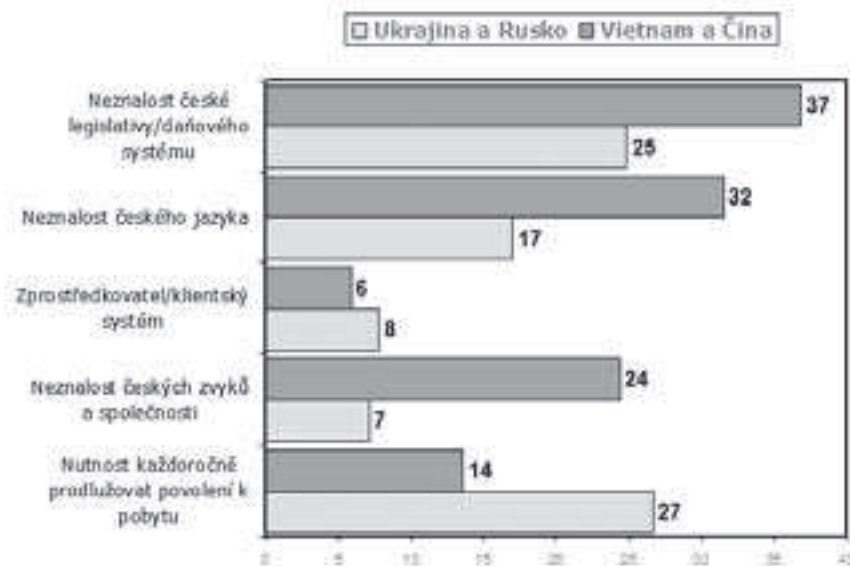

Graf 1 – Pocitované překážky v práci a podnikání (ekonomičtí imigranti; údaje v %)

Graf 2 – Podíl těch, kteří považují vybrané ukazatele za vážnou překážku (porovnání přičozích z Vietnamu/Číny a Ukrajiny/Ruska; údaje v %)

Podíl těch, kteří považují vybrané ukazatele za vážnou překážku - porovnání přičozích z Vietnamu/Čína a Ukrajiny/Ruska (údaje v procentech)

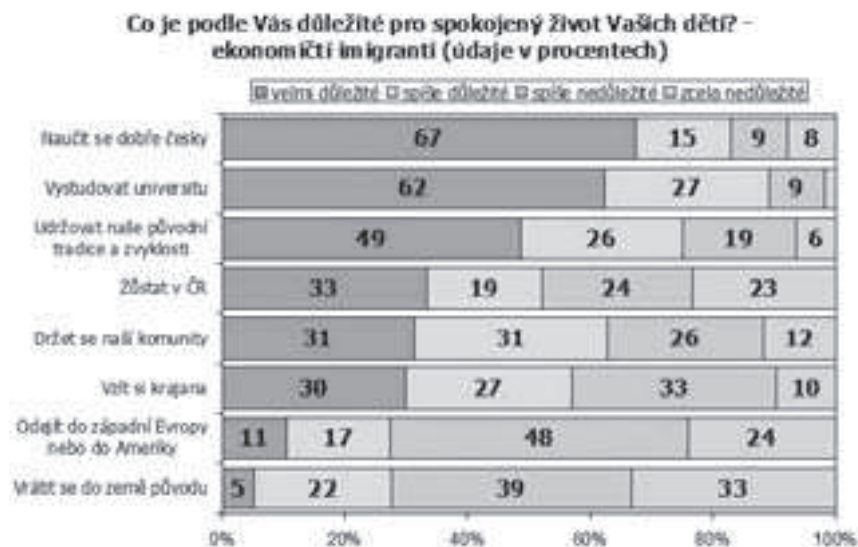
Znalost češtiny výrazně ovlivňuje pocit osobní spokojenosti s ekonomickou situací rodiny. Imigranti s lepší schopností komunikovat v češtině si také v řadě případů polepšili, co se týká profese, kterou vykonávají v ČR, a profesí vykonávanou před svým odjezdem ze země původu. V této souvislosti tak úroveň zvládnutí češtiny může být významným nástrojem posunu na žebříčku pracovních pozic.

Úroveň znalosti češtiny nesouvisí s délkou pobytu – schopnost komunikovat se podle výsledků našeho šetření nezlepšuje s délkou pobytu. Tato přímá úměrnost platí pouze u imigrantů z Ukrajiny a Ruska. Výrazně lépe však mluví česky ti z Vietnamců a Číňanů, kteří mají v ČR své děti. Z nich česky při výzkumu komunikovalo s tazatelem bez větších problémů 70, u bezdětných to bylo pouze 44 %.

Integrace dětí imigrantů do českého školství na všech stupních je důležitým nástrojem integrace a naturalizace jejich rodičů. Za nejvyšší prioritu při výchově svých dětí imigranti považují to, aby se jejich děti naučily česky a vystudovaly univerzitu.

Graf 3 – Co je podle vás důležité pro spokojený život vašich dětí? (ekonomičtí imigranti; údaje v %)

Rozložení odpovědí ukazuje, že vzestupná mobilita a úspěch dětí je pro imigranty, kteří se u nás usídlili, nejvýznamnější hodnotou a měřítkem smysluplnosti jejich rozhodnutí setrvat v ČR. Podobný postoj lze vysledovat i v odpovědích u azylantů – je pro ně typická touha, aby jejich děti zůstaly v ČR a úspěšně se integrovaly do většinové společnosti. S ohledem na některé, především zahraniční negativní zkušenosti (Francie, Španělsko, země Beneluxu) je plnohodnotné ukotvení druhé generace imigrantů podmíněno výraznou měrou právě jejich vzděláváním. Průběhu a výsledkům vzdělávání těchto dětí je tedy třeba věnovat velkou pozornost.

V této oblasti analýza dat ukázala, že jednoznačně největší komplikací spojenou se vzděláváním dětí cizinců ze „třetích zemí“ je neznalost českého jazyka a fakt, že tento problém není řešen systémově. Nejvíce znevýhodněny jsou děti, které vstupují do české školy během

Foto: z archivu autorky.

druhého stupně. Školám chybí metodiky pro práci s nimi, potýkají se, bohužel, i s komunikačními problémy s rodiči (na což v některých momentech naráží i náš projekt). Je to do určité míry dáno i tím, že pedagogické sbory opomíjejí existenci interkulturních rozdílů a sociální situace žáků v komplexním měřítku celé rodiny a komunity, do které je dítě zapojeno. Školy nejsou dostatečně informovány o záležitostech spojených s integrací cizinců v oblasti vzdělávání. Žáka mají povinnost přijmout, vzniklé problémy tak často řeší intuitivně či si komplikovaně opatřují informace třeba od neziskových organizací, které se na tomto poli pohybují.

Projekt umožňuje škole přetavit své dosavadní zkušenosti s prací s dětmi cizinců a rozvinout systematickou výuku češtiny pro cizince na třech výkonnostních úrovních. To žákům umožňuje „dohnat“ ve zvládnutí jazyka rychleji své spolužáky a nezaostávat především v odborných předmětech, které jsou tradičně palčivým problémem. Nedílnou součástí je i zvyšování odbornosti pedagogů především formou supervizí a metodických setkání s odborníky věnujícími se interkulturnímu vzdělávání.

Více informací o projektu naleznete na: www.zs-oleska.cz. Projekt je podpořen z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.

Autorka je manažerka projektu, pracuje v analytické společnosti GAC.

Poznámky:

- 1 Za tzv. třetí země jsou obecně považovány všechny nečlenské státy EU s výjimkou USA, Kanady, Japonska, Švýcarska a severoevropských zemí.
- 2 Celý text závěrečné analytické zprávy je ke stažení na adrese: http://www.gac.cz/html/index.php?action=show_content&content_id=41&lang=cs.
- 3 Sběr dat formou standardizovaných rozhovorů za účasti tlumočnicka proběhl od ledna do března 2007.
- 4 Výběrový vzorek tvořilo 618 cizinců a 261 azylantů. Výzkum se cíleně zaměřil pouze na příslušníky nejpočetnějších cizineckých komunit v ČR, tedy na Čiňany, Vietnamce, Ukrajince a Rusy. Data jsme sbírali ve specifických předem vybraných regionech ČR, kde je zastoupení těchto komunit výraznější (např. západní Čechy, Pardubicko, Praha, Ostravsko). Při shromažďování informací o problematice vzdělávání dětí cizinců jsme v uvedených regionech dotazovali i základní a střední školy, do nichž dochází vyšší počet dětí z cílové skupiny výzkumu (celkem 28 škol).
- 5 Nemáme pro účely tohoto článku stranou rozbor změn a kroků, které by měla iniciovat a zajistit státní správa na centrální úrovni. Je nepochybné, že systémové změny MŠMT by byly optimálním řešením. Aktivita úřadu je však v této oblasti nedostatečná, i proto jsme se rozhodli připravit projekt, který se pokouší vytvořit prostor pro změny, které se systémově nedějí.